

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

**Филозофски факултет**

Наставно-научном већу

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета, на VIII редовној седници, одржаној 30. октобра 2025. године, изабрани смо у Комисију за оцену докторске дисертације под насловом *Властела у држави Немањића (1166–1371)*, кандидата **Ане Вукадиновић**, дипломираног мастер историчара. Након пажљивог читања и оцене докторске дисертације, имамо част да Већу поднесемо следећи

## ИЗВЕШТАЈ

### 1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Ана Вукадиновић је рођена 24. августа 1988. године у Београду, где је завршила основно и средњошколско образовање. Основне студије историје на Филозофском факултету у Београду уписала је 2007. године, а дипломирала је 2013. са просеком 8,34 и радом на тему *Деспот Стефан Лазаревић и Угарска од 1403. до 1427. године*, под менторством проф. др Ђорђа Бубала. Наредне године на истом факултету је уписала мастер академске студије историје, не мењајући ментора, које је завршила 2015. године, са просечном оценом 9,63, одбравивши рад под насловом *Властела и себри у Душановом законуку*. Докторске студије историје уписала је 2016. године на истом факултету, на Катедри за историју српског народа у средњем веку, са историјском географијом и старословенским језиком, и код истог ментора. У Зборнику Матице српске за историју, 2024. године је објавила рад *Велики казнац Јован Драгослав: велможа краља Милутина*.

Докторска дисертација се састоји од укупно 277 пагинираних страница текста. На почетку је 11 непагинираних страница, које садрже: насловне стране на српском и

енглеском језику, податке о ментору, сажетак на српском и енглеском језику и садржај. Садржина дисертације изложена је на пагинираним странама (1–276), иза чега следи биографија кандидата (277), и четири стране са изјавама о ауторству, истовестности штампане и електронске верзије, и о коришћењу докторског рада.

## 2. Предмет и циљ дисертације

Постављени основни предмет истраживања ове дисертације јесте свеобухватно сагледавање српске властеле у држави Немањића, у хронолошком оквиру од 1166. до 1371. године, кроз све сегменте њиховог деловања и живота, у оквиру друштвеног, политичког и културног контекста. Као циљ истраживања постављено је праћење и истраживање промена кроз које је властеоски сталеж пролазио, кроз повећање њихових права, привилегија и материјалних могућности. Као главни ослонац владареве власти, властела активно учествује у свим политичким и војним збивањима у земљи. Њихова обавеза је и учествовање у раду сабора, али и саветовање владара, када год се то затражи. Успон моћи и утицаја српске властеле се може пратити континуирано све до времена цара Стефана (Душана) и Уроша. Покушаји владара да ограниче и ставе под контролу њихову моћ, а тиме и смање зависност од своје властеле, водио је као постепеном увођењу у употребу најамничке војске, установе проније, и службе кефалија. Упркос томе, растућа моћ српске властеле, праћена великим личним политичким амбицијама, слабиле су централну власт, нарочито након смрти цара Стефана, што је на крају довело и до њеног слома. У таквим околностима, најмоћнија властела ствара своје, мање или више самосталне области, ширећи своју моћ на рачун друге властеле и намећући им своју власт. Проучавање односа владара и његове властеле у светлу значаја владареве *милости*, и властеоске *верне службе*, постављен је као један од главних циљева истраживања. Међу задатим циљевима, издвојићемо још и испитивање страних утицаја на положај и права српске властеле, као и сагледавање њихових материјалних могућности кроз ктиторску делатност. На крају, као један од циљева је постављен и биографски приказ личности сваког појединачног властелина поменутог у овом истраживању, о коме је остало довољно изворних сведочанстава, чиме би се формирао својеврсни просопографски лексикон, као помоћно информативно средство.

### **3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању**

Полазећи од података стечених истраживањем изворне грађе различитог порекла и релевантне литературе, постављено је више хипотеза пред истраживачки изазов. Издвојићемо овом приликом неколико. Властела у друштвеном погледу није била хомоген слој. Испитивано је које поткатегорије га чине, утврђиване разлике које се односе на статус поједине властеле и њихов однос према владару, посебно са становишта правног и материјалног положаја, као и војне улоге, чиме је почетна претпоставка потврђена.

Од пресудног значаја била је улога властеле у локалној и централној државној управи. Разматрањем питања служби које је властела вршила, затим испитивањем њихових овлашћења, титула и звања, као и променама које су уочавају у постављеном хронолошком оквиру, потврђено је почетно становиште.

Страни, односно спољашњи чиниоци су могуће утицали на обликовање српског повлашћеног друштвеног слоја. Иако постоје битне разлике у положају српске властеле у држави Немањића у односу на друге околне земље, претпоставља се да се могу наћи и „додирне тачке преко којих се могу осветлити и нека од кључних питања о којима домаћи извори не говоре“. У том смислу је од посебног значаја испитивање изразито спољашњих чинилаца као што су страни најамници у српској служби, установа проније, и служба кефалије. Исто тако, разматрано је да ли су страни утицаји, са Запада или Истока били присутни у различитим сферама властеоског живота, као и то да ли је утицај вршен на подстицај владара, у смислу преузимања некаквих модела и образаца, или је могуће било у питању само угледање на другачију (страну) праксу или обичаје.

Властеоска ктиторска делатност, сведочанство је не само о материјалним могућностима властеле, већ и о њеном односу са владаром. Испитивањем историјских композиција, односно ктиторских и владарских портрета сликаних на сводовима властеоских задужбина, идентификоване су идеолошке тежње властеле и степен блискости са владаром.

#### 4. Кратак опис садржаја дисертације

Садржина дисертације је изложена кроз укупно 15 поглавља, неједнаког обима, од којих већина садржи више одељака означених посебним поднасловом. Нема бројчаних ознака на почетку сваког поглавља и потпоглавља.

*Уводна разматрања* (стр. 1–7) доносе опис предмета истраживања, уз адекватна терминолошка појашњења, опис методолошког приступа и циљеве истраживања. Затим је пажња усмерена на изворе, дипломатичке и наративне, као полазиште истраживања, а потом на досадашње резултате историографије у проучавању различитих питања која су предмет истраживања дисертације. Другим поглављем, *Формирање властeosког слоја, преднемањићко раздобље* (стр. 8–15), кроз разматрања малобројних и често веома оскудних изворних података који сведоче о представницима власти у српским земљама, као и о проблему генезе повлашћеног слоја, што чини својеврсни увод у сам предмет истраживања. Кроз треће поглавље, *Појам, одлике и правни положај властеле* (стр. 16–51), доносе се најпре терминолошка објашњења, затим разматра о хијерархији повлашћеног слоја, правима и обавезама властеле, односу владара и властеле, неверној властели, као и различитим аспектима односа владара према властели. *Звања и титуле* (стр. 52–71) наслов је четвртог поглавља, у коме се најпре разматра о титулама и звањима представника државне управе, затим о дворским титулама и звањима, потом о војним достојанствима, употребама владарског атрибута „велики“, византијским титулама, царским достојанствима, хијерархији звања и титула у Српској земљи, као и о додељивању титула. *Политичка улога властеле*, као пето поглавље (стр. 72–94) доноси разматрања о улози властеле у владарском савету, државном сабору, затим о осамостаљивању властеле и њиховој улози у сменама на српском престолу. У шестом поглављу, *Властела у дипломатији* (стр. 95–103), разматра се улога властеле у дипломатским односима са Византијом, затим за Дубровачком републиком и Венецијом, као и са другим земљама западне Европе, а потом и о посланствима. *Војна улога властеле* (стр. 104–122) истражује се у седмом поглављу, и то посебно у припреми за војни поход, затим у самом војном походу, у биткама, улози најамника у служби српских владара, а затим се разматра и о наоружању српске властеле. У осмом поглављу, *Властела у локалној управи* (стр. 123–149), најпре се излаже о локалној управи у најранијем периоду, у време постојања „чести“, а затим у периоду након њиховог укидања, иза тога пише се од византијским службама у локалној управи, затим о српским представницима власти у византијским земљама Српског царства, локалној

управи у доба Царства, о државама, и на крају о правима и привилегијама представника локалне управе. *Властела на суду*, предмет је разматрања у деветом поглављу (стр. 150–163). Овде се најпре излаже о судијама и судским овлашћењима, потом о властели у судском поступку и кривичном праву. У десетом поглављу, које носи наслов *Властела ктитори и дародавци* (стр. 164–183) прво се излаже о ктиторским правима и обавезама, потом о оснивању задужбина, ктиторском портрету као историјском извору, затим односу владарског и ктиторског портрета у властеоским задужбинама, прилагању задужбине и на крају о избору патрона. *Цртице из свакодневног живота* властеле доносе се у једанаестом поглављу (стр. 184–195). Овде се као посебна питања разматрају брак, одевање, а потом забава и разонода. *Властела Немањића између историје и традиције* разматрана је у дванаестом поглављу (стр. 196–200). У тринаестом поглављу (стр. 201–203) доносе се *Закључна разматрања* у којима су сублимирани резултате истраживања изложених на пређашњим странама и доноси се коначна оцена у предмету истраживања. Четрнаесто поглавље представља *Просопографски лексикон* (стр. 204–254), у коме су донете појединачне биографије или биографске цртице српске властеле. Последњим поглављем, које носи ознаку *Библиографија* (стр. 255–276) доноси се, најпре, списак скраћеница коришћених дела, затим списак коришћених извора и литературе.

## **5. Остварени резултати и научни допринос дисертације**

Дисертација доноси синтетизована сазнања и прикупљене податке о српској властели у доба Немањића. Појединим сегментима предмета истраживања овог рада раније су се бавили појединачно истраживачи, осветљавајући одређене аспекте ове тематике – од положаја, права и обавеза властеоског сталежа, преко њихове улоге у државној управи и службама, на сабору, у војном погледу, у дипломатији, затим о правном положају, царским достојанствима, страним утицајима, питањима са становишта уметности, археологије и књижевности итд. Дакле, велики број истраживачких питања је у науци већ привлачио пажњу истраживача, који су доносили своје појединачне студије о њима. Међутим, имајући у виду да у науци не постоји свеобухватна студија о српској властели у доба Немањића, научна оправданост предмета ове дисертације се не доводи у питање.

У овој дисертацији су досадашњи научни резултати пажљиво прикупљени, систематизовани и синтетизовани у логичну и заокружену целину, доносећи прегледан

и целовит одговор на постављену тему у датом хронолошком оквиру. Међутим, истраживачки напори се овде не састоје само у томе. Корпус изворне подлоге за ову тематику је изнова пажљиво критички анализиран. Расути и често веома фрагментарни, изворни подаци о властеоској тематици су сабирани, систематизовани, затим довођени у везу и проверавани са већ постојећим научним резултатима. Тако се долазило и до нових закључака и становишта, у чему се види вредност овог истраживања.

Хронолошки оквир овог истраживања, дуг око два века, исправно је посматран кроз два, приближно једнака дела. И док се током првих сто година о српској властели срећу веома оскудни изворни подаци, који не остављају велике и широке могућности за интерпретације и извлачење научних закључака, других сто година оставља знатно повољније могућности. Последња четвртина овог хронолошког периода је време највећег успона српске властеле, и управо за тај период је сачувано највише изворних података, који су омогућили шире и дубље научне захвате, па су и резултати добијени на таква начин могли да се уопштавају и пажљиво проверавају и за раније периоде.

Покушаји расветљавања одређених питања односа владара и властеле методом аналогije и поређења са системом околних земаља, или оних са Запада, није донео задовољавајуће резултате. Упркос томе, остало је довољно места за закључак да српска властела (изузев у последњих 20 година хронолошког оквира) није успела да себи прибави онај степен самосталности какав се среће у земљама са којима је вршено поређење.

У раду је показано да је материјална моћ властеле била заснована на баштини, односно наследном поседу. Бринући о тој основи властела успева да сачува и прошири своја наследна права. То питање је нашло своје место и у Законику цара Стефана, чијим одредбама се гарантује сигурност властеоских баштина, односно њихових имовинских права, која, према Законику, није могао да доведе у питање ни сам владар.

Као новину, дисертација доноси *Просопографски лексикон* српске властеле у доба Немањића. Са становишта српске медијевистике ово није занемарива вредност, пошто на овакав начин сабрани биографски подаци могу корисно послужити при даљим истраживањима националног средњовековља.

На одређене пропусте или недостатке, од који су неки и менторског карактера, биће указана пажња приликом одбране дисертације, када се кандидату обично и изнесе посебна запажања и сугестије, или скреће пажњу на извесна проблемска питања.

## 6. Закључак

Имајући све наведено у виду, Комисија је закључила да је докторска дисертација под насловом *Властела у држави Немањића (1166–1371)*, кандидата **Ане Вукадиновић**, дипломираног мастер историчара, урађена у свему према одобреној пријави, те да представља оригиналну и самосталну истраживачку студију, и да су се стекли услови за њену јавну одбрану. Комисија је слободна да једногласно предложи Наставно-научном већу да овај Извештај прихвати као позитиван.

У Београду, 12. јануара 2026. године.

### КОМИСИЈА

проф. др Дејан Јечменица,  
Филозофски факултет у Београду

---

проф. др Марија Копривица,  
Филозофски факултет у Београду

---

др Милош Ивановић,  
Историјски институт Београд

---